

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО

Петрусенко Сергій Юрійович

УДК: 378.169.14+373.11+370.113

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО
СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
ОСИПОВА ТЕТЯНА ЮРІЇВНА,
Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського,
доцент кафедри педагогіки

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
РАДУЛ ВАЛЕРІЙ ВІКТОРОВИЧ,
Кіровоградський державний педагогічний уні-
верситет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри педагогіки

– кандидат педагогічних наук
КОВАЛІВ ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА,
Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського,
доцент кафедри загальних дисциплін та управлі-
ння освітніми закладами

Захист дисертації відбудеться «__» лютого 2009 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий «__» січня 2009 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С.Трифенова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні соціально-політичні й економічні зміни, що відбуваються у нашій країні, модернізація вітчизняної системи освіти викликають необхідність створення належних умов, що сприятимуть розвитку й реалізації потенційних можливостей учителів, основним завданням яких є навчання й виховання підростаючого покоління. У перші роки роботи молоді викладачі усвідомлюють основні цілі педагогічної діяльності, переносять професійні знання, уміння і навички, здобуті під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, у безпосередню практичну діяльність. Від успішності їхньої адаптації до умов роботи конкретного загальноосвітнього навчального закладу, процесу самовизначення й самореалізації у цій професії залежить ефективність усієї подальшої педагогічної діяльності молодого вчителя.

У Державній програмі «Вчитель» наголошується на необхідності створення системи професійно-педагогічної адаптації молодих фахівців, визначення змісту і форм роботи органів управління освітою та навчальних закладів для забезпечення їхнього професійного становлення і зростання. Відновлення такої системи роботи з молодими вчителями, яка існувала ще у 80-х роках ХХ століття, зумовлено насамперед необхідністю реалізації ідеї неперервності освіти вчителя, яка є методологічною базою теорії і практики педагогічної освіти.

На сучасному етапі значна кількість науковців розглядають окремі аспекти професійно-педагогічної діяльності вчителя, зокрема досліджено: шляхи і методи професійного становлення учителів (О.Абдуліна, Ю.Бабанський, Є.Голобородько, І.Зязюн, В.Загвязинський, В.Кан-Калік, Н.Кічук, Н.Кузьміна, І.Підкасистий, Р.Скульський, В.Сластьонін та ін.); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І.Богданова, О.Волошенко, Л.Кадченко, З.Курлянд, А.Линенко, Л. Михайлова, О.Цокур, Р.Хмелюк тощо); адаптацію учителя до професійної діяльності (О.Мороз, А.Семез, А.Сманцер, Р.Хмелюк та ін.); проблеми особистісного саморозвитку (К.Альбуханова-Славська, Л.Анциферова, Л.Виготський, М.Кларін, А.Маслоу, С.Рубінштейн); організацію методичної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі (Ю. Бабанський, М.Красовицький, В.Лозова, Л.Таланова та ін.).

Проблема професійного становлення особистості також привертає увагу науковців, якими досліджено: професійне становлення методистів у закладах післядипломної освіти (В.Дивак); формування професійного інтересу (В.Правоторов); соціальну зрілість молодих учителів (В.Радул), адаптацію молодого працівника (Є.Таранов, С.Пустовалов, А.Семез); особливості професійного становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах (С.Виговська).

Натомість слід зазначити, що, незважаючи на численність дослі-

джень, і досі не існує єдиного підходу до визначення сутності професійного становлення молодих учителів. Крім того, як засвідчив аналіз наявного наукового фонду, визначення педагогічних умов професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі не набуло належного відображення у педагогічній літературі.

Відтак, наявні суперечності між комплексом вимог, що ставляться до професійної діяльності вчителя школи та їх реалізацією у власній професійній діяльності в умовах конкретного трудового колективу, між педагогічним ідеалом і реальністю, між метою формування компетентного вчителя і засобами досягнення цієї мети, між масовим характером підготовки вчительських кадрів та індивідуальним характером педагогічної діяльності вчителя, між ростом соціальної значущості професії учителя та її реальним статусом у системі суспільних відносин зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців» (№ 0105U000190), що входить до плану науково-дослідної роботи Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. Автором досліджувалися педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Тема дисертації була затверджена Вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол № 9 від 28 квітня 2006 року) й узгоджена в координаційній раді при АПН України (протокол № 10 від 18 грудня 2007 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати модель процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати та науково обґрунтувати сутність феномена «професійне становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі», уточнити поняття «адаптація», «самовизначення», «самореалізація», «наставництво», «наставник».

2. Визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють професійному становленню молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

3. Визначити критерії, показники і рівні професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Розробити й апробувати експериментальну модель процесу профе-

сійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – зміст та організація процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Гіпотеза дослідження – професійне становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати модель, яка передбачає впровадження таких педагогічних умов:

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість учителів з різним стажем роботи;

- організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному закладі;

- залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя.

Методи дослідження: для розв'язання окреслених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження використано загальнонаукові методи *теоретичного рівня*: вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури вітчизняних авторів з проблеми професійного становлення молодих спеціалістів; вивчення й аналіз результатів сучасних науковців з метою виявлення стану досліджуваної проблеми; узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних для побудови моделі та з'ясування педагогічних умов професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі; узагальнення передового педагогічного досвіду; *емпіричного рівня* (анкетування, спостереження, бесіди, вивчення практичної діяльності в початковий період роботи в загальноосвітньому навчальному закладі, самооцінка, метод експертної оцінки, психологічні тести і методики, питальники тощо) для розробки і перевірки методики впровадження педагогічних умов; *констатувальний етап експерименту* задля визначення первинного рівня професійного становлення молодих учителів; *формувальний етап* – для перевірки ефективності педагогічних умов й апробації моделі; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням *методів математичної статистики*.

Базою дослідження виступили Одеська гімназія № 1 імені А.П. Бистріної, Спеціалізована школа I-III ступенів № 10 з поглибленим вивченням французької мови імені льотчиків-космонавтів Г.Т. Добровольського

та Г.С.Шоніна, Одеська загальноосвітня школа I-III ступенів № 39, Одеський навчально-виховний комплекс № 90 імені О.С.Пушкіна, Мелітопольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 15 Запорізької області, Львівська середня загальноосвітня школа № 87. Експериментальним дослідженням було охоплено 208 молодих спеціалістів, 50 педагогів-наставників. У формувальному експерименті взяли участь 102 учителя-початківця.

Наукова новизна дослідження: вперше визначено комплекс педагогічних умов професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі: створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість учителів з різним стажем роботи; організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному закладі; залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя; визначено критерії (мотиваційно-пізнавальний, операціонально-діяльнісний, оцінно-рефлексивний), показники, якісні характеристики рівнів (низький, середній, високий) зазначеного феномена, сутність педагогічного наставництва на сучасному етапі; розроблено модель процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, що містить складові (адаптація, самовизначення, самореалізація), які сприяють результативності зазначеного процесу; розкрито сутність феномена «професійне становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі», уточнено поняття «адаптація», «самовизначення», «самореалізація», «наставництво», «наставник». Подальшого розвитку дістала методика організації роботи з молодими вчителями в умовах загальноосвітнього навчального закладу після закінчення ВНЗ.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що розроблено й експериментально апробовано методику діагностики рівнів професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, методику організації процесу професійного становлення учителів-початківців, цільову комплексну програму роботи «Школи молодого вчителя», програму роботи «Школи наставництва», методичні рекомендації для молодих учителів «Банк швидкої допомоги». Матеріали дослідження можуть бути використані в курсах «Педагогіка», «Основи професійної майстерності», під час проходження студентами педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах, спецкурсах для магістрантів, у процесі написання курсових, дипломних та магістерських робіт, підвищення кваліфікації учителів в інститутах післядипломної освіти, у роботі методичних центрів обласного, місько-

го, районного, шкільного рівнів.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Одеської гімназії № 1 імені А.П.Бистріної (акт про впровадження № 175 від 15 травня 2008 р.), Спеціалізованої школи I-III ступенів № 10 з поглибленим вивченням французької мови імені льотчиків-космонавтів Г.Т.Добровольського та Г.С.Шоніна (акт про впровадження № 181 від 09 квітня 2008 р.), Одеської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 39 (акт про впровадження № 98 від 05 травня 2008 р.), Одеського навчально-виховного комплексу № 90 імені О.С.Пушкіна «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів з поглибленим вивченням німецької, англійської мов – дошкільний заклад» (акт про впровадження № 98 від 20 квітня 2008 р.), Мелітопольської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 Запорізької області (акт про впровадження № 205 від 30 травня 2008 р.), Мелітопольської гімназії № 19 Запорізької області (акт про впровадження № 168 від 26 травня 2008 р.), Львівської спеціалізованої школи I ступеня № 4 з поглибленим вивченням англійської мови (акт про впровадження № 53 від 29 травня 2008 р.), Львівської середньої загальноосвітньої школи № 87 (акт про впровадження № 129 від 04 червня 2008 р.), Оброшинської загальноосвітньої школи імені Л.Шанковського I-III ступенів Пустомитівського району Львівської області (акт про впровадження № 559 від 10 травня 2008 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологією положення про цілісність особистості, опорою на результати психолого-педагогічної науки, доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за допомогою різноманітних методів дослідження, що мають репрезентативний характер.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідалися на міжнародній конференції «Християнські цінності в освіті та вихованні (Одеса, 2007), всеукраїнських «Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи» (Одеса, 2007), «Соціалізація молоді в умовах розбудови демократичної правової держави» (Одеса, 2007), «До 90 років з Дня народження В.О.Сухомлинського» (Одеса, 2008) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження висвітлено в 10 публікаціях автора, з них 6 – у фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 173 сторінки. У тексті вміщено 36 таблиць, 8 діаграм, 2 схеми, що займають 2 сторінки основного тексту. У списку ви-

користаних джерел 289 найменувань. Додатки викладено на 89 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання, з'ясовано наукову новизну та практичну значущість результатів наукового пошуку, доведено достовірність одержаних результатів, подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі**» проаналізовано стан досліджуваної проблеми у вітчизняній літературі; визначено й науково обґрунтовано сутність феномена «професійне становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі», уточнено поняття «адаптація», «самовизначення», «самореалізація», «наставництво», «наставник»; розкрито складові процесу професійного становлення учителів-початківців у загальноосвітньому навчальному закладі; визначено педагогічні умови результативного професійного становлення молодих учителів.

Професійне становлення особистості молодого вчителя – це процес його входження у професійну діяльність, у ході якого відбувається привласнення ролі вчителя, формується його професійна позиція й визначаються шляхи самореалізації у подальшій педагогічній діяльності.

Теоретичний аналіз наукових праць щодо процесу професійного становлення молодого вчителя у загальноосвітньому навчальному закладі дозволив дійти висновку, що процес професійного становлення молодого вчителя містить такі складові, як адаптація, самовизначення й самореалізація, результатом розвитку яких є входження у професійну діяльність, вироблення індивідуального стилю і власної педагогічної позиції, оволодіння знаннями, вміннями й навичками, нормами і функціями педагогічної діяльності та її творчий характер.

Адаптація учителя-початківця – це процес досягнення оптимальної відповідності професійно-педагогічної підготовленості вчителя, його особистісного професійного потенціалу вимогам, що ставляться до його педагогічної діяльності в умовах роботи школи (А.Семез). Тривалість періоду адаптації залежить насамперед від професійних та особистісних якостей молодого фахівця, а також від того, наскільки своєчасно було надано йому допомогу. Отже, адаптація є важливою складовою у професійному становленні молодих учителів, ознаками якої є: пристосування до освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу; оволодіння його цінностями, традиціями, культурою, вимогами до професійної діяльності вчителя; оволодіння знаннями, вміннями й нави-

чками, нормами і функціями педагогічної діяльності.

Самовизначення – це процес, який формує у молодого вчителя позитивне ставлення до професії, допомагає оцінити свою діяльність порівняно з діяльністю інших учителів і визначити свою роль у цій сфері діяльності. Процес самовизначення, на нашу думку, характеризується активною цілеспрямованою взаємодією зі шкільним оточенням (адміністрацією, колегами, учнями, батьками), прагненням виявити свою індивідуальність, домогтися визнання, ствердити себе у своїх очах, набутти певної соціальної та особистісної значущості. У процесі активної взаємодії з іншими людьми здійснюється пізнання себе молодим учителем, своїх психічних та фізичних особливостей, формується ставлення до людей, до праці, до учнів, до самого себе. Самопізнання відбувається внаслідок рефлексії, самоспостереження, самоаналізу своєї професійної діяльності. У ході процесу самовизначення важливим завданням керівництва загальноосвітнього навчального закладу, на нашу думку, є допомога молодому вчителю презентувати себе, надати йому можливість максимально ефективно використати свої можливості, здібності в безпосередній роботі як з учнівським, так і педагогічним колективом. Ознаками самовизначення виступають: вибір особистістю своєї позиції, цілей і засобів самореалізації в конкретних життєвих обставинах; вибір системи цінностей, з якими вона себе ідентифікує, і які намагається втілити в повсякденне життя; пізнання себе, своїх психічних та фізичних особливостей.

Процес самореалізації учителя-початківця характеризується задоволенням педагогічною діяльністю, установленням певних стосунків з педагогічним оточенням (учителями, учнями та їхніми батьками), виробленням стійкої потреби в постійному самовдосконаленні задля досягнення певних результатів у професійній діяльності, здобуття особистісної значущості. Ознаками процесу самореалізації є: потреба у професійному самовдосконаленні; творчий характер педагогічної діяльності; створення індивідуального стилю професійної діяльності. З огляду на це, перед молодими вчителями постає завдання аналізу власної діяльності та співставлення його результатів з очікуваними, усвідомлення своїх справжніх здібностей, визначення необхідності неперервної освіти, постійного підвищення кваліфікації, що, на нашу думку, має важливе значення для подальшої педагогічної діяльності вчителя-початківця. Зазначені складові є взаємопов'язаними і взаємозалежними.

Педагогічними умовами, що сприяють професійному становленню молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі виступили: створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість

учителів з різним стажем роботи; організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному закладі; залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя.

Вважаємо, що успішність педагогічної діяльності здебільшого залежить від тих міжособистісних стосунків, які склалися в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу. Адже лише за сприятливих умов у педагогічному колективі утверджується атмосфера взаєморозуміння, співробітництва, взаємодопомоги, самореалізації особистості вчителя (за Н.Волковою). Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу є складною інтегрованою характеристикою колективу, що емпірично виявляється в домінуючому відносно стійкому груповому настрої, який є результатом відображення членами колективу міжособистісних взаємин, що опосередковані цілями й змістом професійно-педагогічної діяльності та специфікою роботи певного навчального закладу. Успішність професійної діяльності молодих спеціалістів залежить від того, наскільки позитивний психологічний клімат створено в навчальному закладі, яка атмосфера в ньому панує, наскільки доброзичливо ставляться члени колективу один до одного, наскільки вони відповідальні за результати своєї праці.

Наставництво в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі визначаємо як процес, що сприяє адаптації учителя-початківця до реальних умов педагогічної праці, формуванню позитивного ставлення до своєї професії, виникненню відчуття психологічного комфорту в нових незвичних умовах психолого-педагогічного середовища навчального закладу, встановленню доброзичливих взаємовідносин із суб'єктами навчально-виховного процесу, спрямуванню на самовизначення й самореалізацію у професійній діяльності. На жаль, у сучасних умовах відсутність відповідних документів, що регламентують діяльність наставників, призводять до хаосу і формального виконання функцій наставника. Як наслідок, наявними є невизначеність обов'язків та міри відповідальності наставника, розмиті завдання, що пов'язані з професійною підготовкою молодих учителів, відсутність чіткої відповідальності адміністрації навчального закладу перед наставником.

Педагог-наставник – досвідчений, високоморальний педагог-майстер, який має необхідні професійні вміння й навички і потребу в передаванні свого досвіду вчителям-початківцям у процесі їхнього професійного й особистісного становлення безпосередньо в умовах певного навчального закладу.

Науково-методична діяльність у навчальних закладах в межах роботи

цільової комплексної школи молодого вчителя – третя педагогічна умова – завжди була предметом уваги як учених, так і вчителів-практиків. Унаслідок залучення до науково-методичної роботи навчального закладу молодий учитель повинен знаходити нові шляхи подолання проблем і труднощів, які мають місце у практичній педагогічній діяльності і які не вдається вирішити традиційними методами.

Пріоритетними завданнями науково-методичної діяльності є: модернізація змісту, форм розвитку професійної компетентності та культури викладачів; вивчення, апробація та впровадження у практику перспективного педагогічного досвіду, наукових ідей, інноваційних технологій навчання та виховання; організація творчої, пошукової наукової роботи в навчальному закладі, активної співпраці з науковими установами, центрами підвищення кваліфікації, навчальними закладами; розвиток творчої активності педагогів, професійної компетентності, духовності, відповідальності за результати своєї праці, вироблення системи стимулів для підвищення фахової майстерності викладачів та ефективності їхньої роботи і т. ін. Залучення молодих учителів до науково-методичної діяльності покликане допомогти початківцям, сприяти вдосконаленню їхніх знань, умінь і навичок, активізувати творчий потенціал, а, отже, є необхідною педагогічною умовою професійного становлення молодих фахівців.

У другому розділі «Дослідно-експериментальна робота з професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі» розроблено й експериментально апробовано модель процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, визначено критерії та рівні професійного становлення, подано результати констатувального й формувального етапів дослідження.

У ході констатувального етапу експерименту було визначено мотиваційно-пізнавальний, операціонально-діяльнісний та оцінно-рефлексивний критерії, за якими визначалися рівні професійного становлення молодих учителів. Показниками мотиваційно-пізнавального критерію є: спрямованість на педагогічну діяльність; настанова на саморозвиток; позитивне ставлення до оволодіння способами і засобами педагогічної діяльності, необхідними знаннями, вміннями і навичками; операціонально-діяльнісний критерій характеризується: наявністю комунікативних та організаторських умінь, реалізацією їх у професійній діяльності; вмінням запобігати конфліктних ситуацій, знаходити педагогічно доцільне їх вирішення; умінням планувати і здійснювати науково-методичну діяльність; рефлексивно-оцінний критерій передбачає: спроможність оцінювати навчально-виховний процес і діяльність учнів;

здатність до аналізу і рефлексії власної професійної діяльності; задоволеність педагогічною діяльністю.

Для визначення рівнів професійного становлення молодих учителів було обрано єдину діагностику, де на основі вивчення ступеня прояву ознак запропонованих критеріїв їх було віднесено до того чи іншого рівня. Перехід молодого фахівця на більш високий рівень професійного становлення обумовлений його професійними й особистісними якостями, як прагнення укріпитися в певному колективі, вміння налагоджувати взаємовідносини, бажання стати гідним членом саме цього колективу, що зумовлює настанову на самовдосконалення і саморозвиток.

Рівні професійного становлення молодих учителів визначалися за середнім значенням прояву показників обраних критеріїв. Межами розподілу встановлено: 1,0 – 2,4 – низький рівень; 2,5 – 3,9 – середній рівень; 4,0 – 5,0 – високий рівень. Зазначені рівні визначалися усередненими даними за такою бальною шкалою: 5 балів – ознака виражена дуже сильно; 4 бали – ознака виражена сильно; 3 бали – ознака виражена достатньо; 2 бали – ознака виражена слабо; 1 бал – ознака виражена дуже слабо.

Подамо змістову характеристику рівнів професійного становлення учителів-початківців.

Низький рівень (1,0 – 2,4 бали) властивий молодим учителям, для яких характерна низька результативність, вони часто витрачають час на вирішення незначних завдань, ставлення до педагогічної діяльності невизначене; склад мотивації є бідним; не володіють способами і засобами педагогічної діяльності, необхідними знаннями, вміннями і навичками; в них відсутня настанова на саморозвиток, пізнавальні та професійно-практичні потреби. Творча активність у таких учителів майже зовсім не виявляється, у них слабо розвинені комунікативні й організаторські здібності; вони не раціонально організують як свою, так і учнівську діяльність, не вміють налагодити взаємовідносини з учасниками педагогічного процесу (колегами, учнями, батьками), планувати й здійснювати науково-методичну діяльність. Учителі-початківці неадекватно оцінюють результати власної діяльності; недостатньо розвинені вміння управляти собою під час виконання своїх професійних обов'язків, схильні до конфліктів; не вбачають необхідності в зіставленні власних здобутків із досвідом колег; ці вчителі не вислуховують думки інших людей, не вміють правильно висловлювати і відстоювати свою думку, не виявляють схильності до самооцінки та самоаналізу своїх професійних дій, незадоволені педагогічною діяльністю.

Середній рівень (2,5 – 3,9 балів) притаманний учителям, які спрямовані на педагогічну діяльність, мають бажання вдосконалювати свої

знання, схильні до творчого пошуку, прагнуть використовувати різні форми роботи, виявляють глибокі та мобільні професійні знання, володіють достатніми організаторськими та комунікативними здібностями, достатньо раціонально організують учнівську і свою діяльність, уміють встановлювати взаємовідносини з колегами, учнями та їхніми батьками; мовлення цих учителів виразне, вони вміють яскраво висловлювати почуття, переконання, знання та думки. Учителі цього рівня досить об'єктивно оцінюють досягнуті результати, проте не завжди правильно визначають причини негативних результатів, не вміють самостійно визначити шляхи їх усунення. Намагаються не конфліктувати з людьми, які їх оточують, проте не завжди цього досягають. Уміння планувати і здійснювати науково-методичну діяльність здебільшого мають епізодичний характер.

Високий рівень (4,0 – 5,0 балів) характерний учителям-початківцям, які мають стійку спрямованість на педагогічну діяльність, настанову на саморозвиток, позитивно ставляться до оволодіння способами і засобами педагогічної діяльності, необхідними знаннями, вміннями і навичками, беруть активну участь у громадському житті навчального закладу, в них добрі взаємовідносини з колегами, учнями, батьками, вони легко йдуть на контакт. Організаторські й комунікативні здібності вчителів розвинені на високому рівні. У них вироблений індивідуальний стиль діяльності і вони постійно вдосконалюють його шляхом самоосвіти, самовдосконалення, уміють прийняти рішення щодо швидкого включення учнів до пізнавальної діяльності; правильно знаходять рішення у конфліктних ситуаціях, уміють регулювати свій емоційний стан, не конфліктні. Такі вчителі постійно цікавляться досягненнями науки, переймають досвід інших учителів і творчо використовують його в навчально-виховному процесі. Вони достатньо самокритичні, вміють аналізувати свою діяльність, усувати недоліки, правильно визначають причини невдач; усвідомлюють необхідність самовдосконалення, самовираження, реалізації своїх потенційних можливостей у педагогічній професії, задоволені педагогічною діяльністю.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що молоді вчителі знаходилися переважно на середньому (44,1 % респондентів ЕГ і 44,3% КГ) та низькому (40,2 % ЕГ та 39,6 % КГ) рівнях професійного становлення, високого рівня професійного становлення досягли 15,7 % початківців ЕГ і 16,1 % КГ. Здебільшого це вчителі, які працюють більше 3 років, вони вже достатньо визначилися з професійною позицією, виробили власний стиль діяльності, мають стійке позитивне ставлення до роботи вчителя, задоволені педагогічною діяльністю.

На підставі результатів констатувального етапу експерименту було

розроблено модель професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, що містила складові процесу, педагогічні умови, засоби їх реалізації, критерії оцінки та рівні професійного становлення учителів-початківців.

Сутність формуального етапу полягала в апробації моделі шляхом реалізації педагогічних умов професійного становлення молодих учителів у перші роки їхньої праці в загальноосвітньому навчальному закладі, що впроваджувались у сукупності в експериментальних групах з метою цілеспрямованого розвитку їхніх професійних та особистісних якостей. У контрольних групах робота з молодими вчителями здійснювалася традиційним способом, що характеризувалося стихійним зіткненням вιοкремлених педагогічних умов.

Перша педагогічна умова «створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість учителів з різним стажем роботи» реалізовувалася за допомогою індивідуальної роботи адміністрації навчального закладу з молодими вчителями (бесіди, анкетування, відвідування уроків, допомога у вирішенні проблем, що виникають, складання програми професійного росту та ін.); розробки індивідуальної програми професійного зростання, залучення молодих фахівців до організації і проведення традиційних виховних заходів, організації вечорів відпочинку, капусників, екскурсій тощо.

Під час відвідування уроків початківців було визначено, що молоді вчителі мали схожі утруднення в роботі, які зумовлені недостатнім досвідом педагогічної діяльності, невмінням заспокоїти клас, правильно розподілити час на уроці. Певні труднощі викликало й недостатнє володіння методикою викладання предмета, складна навчальна програма, незнання шкільних підручників, що ускладнювало підготовку до уроку, невміння активізувати пізнавальну діяльність учнів на уроці. Складності в роботі виникали й через недостатню розвиненість комунікативних та організаторських здібностей: невміння завоювати довіру учнів, конфлікти з учнями, встановлення взаємовідносин з батьками учнів та ін. Не вмiючи достатньо контролювати свій емоційний стан, на початковому етапі роботи молоді спеціалісти занадто бурхливо сприймали деякі вчинки дітей, унаслідок чого виникали конфліктні ситуації, з яких вони не завжди могли знайти оптимальний вихід.

З'ясування труднощів, що виникали на перших етапах роботи початківців у навчальному закладі, зумовило перегляд плану роботи «Школи молодого вчителя» та «Школи наставництва» з метою включення цих питань для розв'язання та знаходження результативних шляхів їх подолання.

Іншою педагогічною умовою була організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному закладі. Основне завдання педагога-наставника полягало насамперед у допомозі молодому колезі адаптуватися до нових умов, розкрити свій потенціал, інтенсифікувати потреби молодого педагога в саморозвитку, самовдосконаленні, сприяти його професійній самореалізації. Засобами реалізації цієї педагогічної умови виступили: індивідуальна робота наставника з молодим учителем (діагностування, бесіди, складання плану індивідуального професійного розвитку, ведення щоденника професійного росту молодим учителем, взаємовідвідування уроків, робота над усуненням виявлених недоліків, над визначенням професійної позиції й виробленням індивідуального стилю педагогічної діяльності, підготовка до різноманітних педагогічних конкурсів тощо), робота «Школи наставництва», що спрямована на допомогу самим наставникам у взаємодії з молодими вчителями.

Основними методами, що використовувалися наставниками в роботі з молодими вчителями, були такі: бесіди для визначення знань початківця з конкретних розділів педагогіки, питань наукового змісту предмета, методики викладання; формами роботи обирались: обмін думками щодо змісту нових здобутків психолого-педагогічної науки, педагогічної практики; спільне моделювання системи уроків з теми або окремого уроку, виховного заходу; випереджувальне проведення уроків для молодого вчителя; консультування щодо організації навчально-виховного процесу; спільна підготовка з питань добору дидактичного матеріалу; відвідування уроків, позакласних занять з подальшим аналізом, виявленням недоліків та причин їх виникнення, розробка шляхів подолання труднощів.

Залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя – третя педагогічна умова – є досить вагомим для особистісного зростання вчителя-початківця, дає можливість розкрити свій творчий потенціал, визначити свою позицію у професійній діяльності. Науково-методична діяльність насамперед спрямовувалася на формування професіоналізму і компетентності вчителів навчального закладу в цілому і професійного становлення молодого вчителя, зокрема. У роботі з учителем-початківцем урахувувався диференційований підхід, зокрема в діагностиці результатів педагогічної діяльності молодого спеціаліста, виробленні індивідуального плану саморозвитку й самовиховання з урахуванням його рівня розвитку, здібностей, домагань у професії тощо.

Форми науково-методичної діяльності добирались відповідно до конкретних завдань, з урахуванням індивідуальних психолого-педагогі-

чних особливостей молодого вчителя, рівня його знань та вмінь, потенційних творчих здібностей тощо. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили: впровадження цільової комплексної програми Школи молодого вчителя, залучення учителів-початківців до роботи методичної служби (масові, групові, індивідуальні заняття), методичних об'єднань, творчих груп навчального закладу, відвідування Школи передового педагогічного досвіду.

Задля входження молодих учителів у педагогічну професію, безболісної адаптації до умов навчального закладу, було організовано роботу «Школи молодого вчителя», до якої залучалися й молоді фахівці тих загальноосвітніх навчальних закладів, що брали участь у дослідно-експериментальній роботі. Основними завданнями цієї школи є надання методичної допомоги у професійному становленні молодих спеціалістів, забезпечення умов для їхнього професійного зростання. Заняття у школі відбувалися один раз на місяць, формами яких було: проведення лекцій, семінарів, ділових ігор, засідання круглого столу, дискусії, конкурси, захисти проєктів тощо, які сприяли опануванню ними практичних умінь і навичок вирішення проблемних ситуацій, дозволяли висловлювати власну думку й відстоювати позицію з окремих питань педагогічної діяльності, виявляли прогалини у знаннях. На кожному занятті також широко використовувалися різноманітні вправи й тренінги, спрямовані на допомогу молодим учителям опанувати вміння і навички регулювати свій емоційний стан.

На прикінцевому етапі експерименту було проведено контрольні зрізи щодо визначення рівнів становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі (див табл.).

Таблиця

Порівняльні результати рівнів професійного становлення молодих учителів на констатувальному та прикінцевому етапах

Групи		Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	констатувальний етап	16	15,7	45	44,1	41	40,2
	прикінцевий етап	42	41,2	48	47	12	11,8
КГ	констатувальний етап	17	16,1	47	44,3	42	39,6
	прикінцевий етап	27	25,5	54	50,9	25	23,6

Як видно з таблиці, показники рівнів професійного становлення молодих учителів на початковому та прикінцевому етапах експерименту значно змінилися. В експериментальній групі, де здійснювалася ці-

леспрямована робота щодо професійного становлення учителів-початківців, показники значно вищі, ніж в контрольній групі, в якій така робота не проводилася. Так, на високому рівні в ЕГ виявлено 41,2 % молодих учителів (було 15,7 %), у КГ – 25,5 % (було 16,1 %); на середньому рівні зафіксовано в ЕГ – 47 % респондентів (було 44,1 %), у КГ – 50,9 % (було 44,3 %); і на низькому рівні в ЕГ залишилося 11,8 % початківців (на констатувальному етапі було 40,2 %), у КГ – 23,6 % (було 39,6 %).

У **висновках** висвітлено результати дослідження, основні з них такі.

У дослідженні вивчено проблему професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, розроблено й апробовано модель та педагогічні умови її реалізації.

1. Професійне становлення особистості молодого вчителя – це процес його входження у професійну діяльність, у ході якого відбувається привласнення ролі вчителя, формується його професійна позиція й визначаються шляхи самореалізації у подальшій педагогічній діяльності. У зазначеному процесі виокремлено такі складові, як-от: адаптація, самовизначення, самореалізація, результатом розвитку яких є входження у професійну діяльність, вироблення індивідуального стилю і власної педагогічної позиції, оволодіння знаннями, уміннями й навичками, нормами і функціями педагогічної діяльності та її творчий характер.

2. Адаптація учителя-початківця – це процес досягнення оптимальної відповідності професійно-педагогічної підготовленості вчителя, його особистісного професійного потенціалу вимогам, що ставляться до його педагогічної діяльності в умовах роботи школи.

Самовизначення – це процес, який формує у молодого вчителя позитивне ставлення до професії, допомагає оцінити свою діяльність порівняно з діяльністю інших учителів і визначити свою роль у цій сфері діяльності.

Професійна самореалізація учителя – це процес максимальної реалізації всіх можливостей учителя-початківця, творчого ставлення й підвищення продуктивності педагогічної діяльності, визначення шляхів досягнення професіоналізму; характеризується задоволенням педагогічною діяльністю, установленням певних стосунків з педагогічним оточенням (учителями, учнями та їхніми батьками), виробленням стійкої потреби в постійному самовдосконаленні задля досягнення певних результатів у професійній діяльності, здобуття особистісної значущості.

Наставництво в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі визначаємо як процес, що сприяє адаптації учителя-початківця до реальних умов педагогічної праці, формуванню позитивного ставлення до своєї професії, виникненню відчуття психологічного комфорту в нових незвичних умовах психолого-педагогічного середовища на-

вчального закладу, встановленню доброзичливих взаємовідносин із суб'єктами навчально-виховного процесу, спрямуванню на самовизначення й самореалізацію у професійній діяльності.

Педагог-наставник – досвідчений, високоморальний педагог-майстер, який має необхідні професійні вміння й навички і потребу в передаванні свого досвіду вчителям-початківцям у процесі їхнього професійного й особистісного становлення безпосередньо в умовах певного навчального закладу.

3. Процесу професійного становлення молодих учителів сприяє впровадження у загальноосвітньому навчальному закладі відповідних педагогічних умов: створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість учителів з різним стажем роботи; організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному закладі; залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя.

4. На констатувальному етапі було виокремлено критерії оцінки професійного становлення молодих учителів: мотиваційно-пізнавальний (з показниками: спрямованість на педагогічну діяльність; настанова на саморозвиток; позитивне ставлення до оволодіння способами і засобами педагогічної діяльності, необхідними знаннями, вміннями і навичками), операціонально-діяльнісний (з показниками: наявність комунікативних та організаторських умінь, реалізація їх у професійній діяльності; уміння запобігати конфліктним ситуаціям, знаходити педагогічно доцільне їх вирішення; уміння планувати і здійснювати науково-методичну діяльність), оцінно-рефлексивний (з показниками: спроможність оцінювати навчально-виховний процес і діяльність учнів; здатність до аналізу і рефлексії власної професійної діяльності; задоволеність педагогічною діяльністю), а також схарактеризовано рівні професійного становлення учителів-початківців: низький, середній, високий.

Результати констатувального етапу експерименту виявили, що на високому рівні в ЕГ знаходилися 15,7 % молодих учителів, у КГ – 16,1 %; на середньому рівні – 44,1 % респондентів ЕГ, у КГ – 44,3 %; на низькому рівні – 40,2 % початківців ЕГ, у КГ – 39,6 %.

5. У дослідженні розроблено модель процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі, що передбачала реалізацію в комплексі визначених педагогічних умов такими засобами, як-от: індивідуальні бесіди з учителями-початківцями, засідання «Школи наставництва», лекції, семінари-практикуми у «Школі молодого вчителя», рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, вирішення

педагогічних і конфліктних ситуацій, вивчення передового педагогічного досвіду, залучення молодих учителів до організації й проведення свят, традицій закладу, участь у роботі проблемних груп, наставницька діяльність досвідчених педагогів, взаємовідвідування уроків тощо.

6. Реалізація моделі професійного становлення молодих учителів засвідчила значні позитивні зміни у студентів експериментальної групи. На високому рівні в ЕГ виявлено 41,2 % молодих учителів (було 15,7 %), у КГ – 25,5 % (було 16,1 %); на середньому рівні було зафіксовано в ЕГ – 47 % респондентів (було 44,1 %), у КГ – 50,9 % (було 44,3 %); на низькому рівні в ЕГ залишилося 11,8 % початківців (було 40,2 %), у КГ – 23,6 % (було 39,6 %).

Проведене дослідження дає можливість вирішувати питання організації ефективного процесу професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі. Водночас його результати не вичерпують усієї повноти їх висвітлення і не претендують на всебічне розкриття зазначеної проблеми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей формування професіоналізму й визначенні умов, що сприяють формуванню педагогічної майстерності учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Петрусенко С.Ю. Науково-педагогічна діяльність учителя в сучасних умовах як педагогічна проблема / С.Ю.Петрусенко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2006. – Вип. 11-12. – С.59-63.

2. Петрусенко С.Ю. Значення сприятливого соціально-психологічного клімату в організації ефективної науково-методичної діяльності вчителів гімназії / С.Ю.Петрусенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Наук. зб. Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини. – Умань, 2007. – Вип. 23. – С. 119-123.

3. Петрусенко С.Ю. Сутність поняття «система» в організації науково-методичної роботи гімназії / С.Ю.Петрусенко // Наука і освіта. – 2008. – № 1-2. – С.85-87.

4. Петрусенко С.Ю. Критеріальний підхід до визначення рівнів професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі / С.Ю.Петрусенко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – № 6-7. – С. 206 – 210.

5. Петрусенко С.Ю. В.Сухомлинський про необхідність роботи з молодим учителем / С.Ю.Петрусенко // Наука і освіта: Спецвипуск: проект А.М.Богущ «До 90 років з Дня народження В.О.Сухомлинського». – Одеса. –

2008. – № 6. – С. 121-124.

6. Петрусенко С.Ю. Реалізація педагогічних умов професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі / С.Ю.Петрусенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти (Сер.: Педагогіка і психологія): Зб. статей.— Ялта: РВВ КГУ, 2008. – Вип.19. – Ч.1. – С. 147-152.

7. Петрусенко С.Ю. Методична робота сучасного навчального закладу : Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. [Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи] (14-15 листопада 2006 р.). – Одеса, 2007. – С.86-88.

8. Петрусенко С.Ю. Управління системою науково-методичної роботи гімназії: Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. молодих науковців [Соціалізація молоді в умовах розбудови демократичної правової держави] (16 лютого 2007 р.). – Одеса, 2007. – С. 151-153.

9. Петрусенко С.Ю. Роль наставництва в адаптації молодих учителів до педагогічної діяльності в умовах гімназії // «Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики» : Межд. межвузовский сборник научных работ. – Киев – Москва – Одеса – Запорожье, 2007. – Вип. 36. – С.288-292.

10. Петрусенко С.Ю. Організація наставництва в гімназії / С.Ю.Петрусенко // Виховання і культура: міжнар. науково-практ. журнал. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2007. – № 1-2 (11-12). – С.166-168.

Анотація

Петрусенко С.Ю. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. – Одеса, 2009.

У дослідженні визначено й науково обґрунтовано сутність понять «професійне становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі», «адаптація», «самовизначення», «самореалізація», «наставництво», «наставник»; розкрито складові (адаптація, самовизначення, самореалізація) процесу професійного становлення учителів-початківців у загальноосвітньому навчальному закладі; визначено педагогічні умови (створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі загальноосвітнього навчального закладу, спрямованого на співтворчість учителів з різним стажем роботи; організація педагогічної школи наставництва в загальноосвітньому навчальному

закладі; залучення молодих фахівців до науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в межах роботи цільової комплексної школи молодого вчителя), визначено критерії (мотиваційно-пізнавальний, операціонально-діяльнісний, оцінно-рефлексивний) та рівні (високий, середній, низький) професійного становлення молодих учителів.

Ключові слова: професійне становлення, адаптація, самовизначення, самореалізація, молодий учитель, наставництво, наставник.

Анотація

Петрусенко С.Ю. Педагогические условия профессионального становления молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д.Ушинского. – Одеса, 2009.

В первой главе «Теоретические основы профессионального становления молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении» проанализировано состояние исследуемой проблемы в отечественной литературе; определена и научно обоснована сущность понятий «профессиональное становление молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении», «адаптация», «самоопределение», «самореализация», «наставник»; раскрыты составляющие процесса профессионального становления начинающих учителей в общеобразовательном учебном заведении; определены педагогические условия результативного процесса профессионального становления молодых учителей.

Профессиональное становление личности молодого учителя – это процесс его вхождения в профессиональную деятельность, в ходе которого происходит присвоение роли учителя, формируется его профессиональная позиция и определяются пути самореализации в дальнейшей педагогической деятельности.

Теоретический анализ научных трудов относительно процесса профессионального становления молодого учителя в общеобразовательном учебном заведении позволил сделать вывод о том, что процесс профессионального становления молодого учителя содержит такие составляющие, как адаптация, самоопределение и самореализация, результатом развития которых является внедрение в профессиональную деятельность, выработка индивидуального стиля и собственной педагогической позиции, овладение знаниями, умениями и навыками, нормами и

функциями педагогической деятельности и ее творческий характер.

Процессу профессионального становления молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении способствуют соответствующие педагогические условия: создание благоприятного социально-психологического климата в коллективе общеобразовательного учебного заведения, направленного на сотворчество учителей с разным стажем работы; организация педагогической школы наставничества в общеобразовательном учебном заведении; привлечение молодых специалистов к научно-методической деятельности общеобразовательного учебного заведения в рамках работы целевой комплексной школы молодого учителя.

Во второй главе **«Опытно-экспериментальная работа по профессиональному становлению молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении»** разработана и экспериментально апробирована модель процесса профессионального становления молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении, определены критерии и уровни профессионального становления, представлены результаты констатирующего и формирующего этапов исследования.

В ходе констатирующего этапа эксперимента были определены мотивационно-познавательный (с показателями: направленность на педагогическую деятельность; установка на саморазвитие; положительное отношение к овладению способами и средствами педагогической деятельности, необходимыми знаниями и навыками), операционально-деятельностный (с показателями: наличие коммуникативных и организаторских умений, реализация их в профессиональной деятельности; умение предотвращать конфликтные ситуации, находить педагогически рациональное их решение; умение планировать и осуществлять научно-методическую деятельность), оценочно-рефлексивный (с показателями: способность оценивать учебно-воспитательный процесс и деятельность учащихся; способность к анализу и рефлексии собственной профессиональной деятельности; удовлетворенность педагогической деятельностью) критерии, по которым определялся уровень профессионального становления молодых учителей.

По результатам констатирующего этапа эксперимента была построена модель процесса профессионального становления молодых учителей в общеобразовательном учебном заведении, которая предусматривала реализацию в комплексе определенных педагогических условий такими средствами: индивидуальные беседы с начинающими учителями, заседания «Школы наставничества», внедрение целевой комплексной программы «Школы молодого учителя» (лекции, семинары-практикумы, семинары-практикумы, ролевые и деловые игры, дискуссии, диспуты, решение педагогических и конфликтных ситуаций, изучение передового

педагогического опыта), привлечение молодых учителей к организации и проведению праздников, традиций заведения, участие в работе проблемных групп, наставническая деятельность опытных педагогов, взаимопосещение уроков и т. д.

Ключевые слова: профессиональное становление, адаптация, самоопределение, самореализация, молодой учитель, наставничество, наставник.

Annotation

Petrusenko S.Y. Pedagogic Conditions of Young Teachers' Professional Development in a Comprehensive Institution

The thesis aimed at obtaining the degree of Candidate of Pedagogical science in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of professional development. – South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D.Ushinsky. – Odessa, 2009.

The dissertation research is devoted to the problem of young teachers' professional development in a comprehensive institution: essence of such terms as «young teachers' professional development in a comprehensive institution», «adaptation», «self-determination», «self-realization», «mentor» are defined and scientifically grounded; the components (adaptation, self-determination, self-realization) of young teachers' professional development in a comprehensive institution process are detailed; pedagogic conditions (creation of a favourable social and psychological climate among a comprehensive institution staff) aiming at cooperation of teachers with different terms of work are defined; the system of pedagogic guidance in a comprehensive institution is perfected by means of a corresponding school creation; involvement of young teachers to a research and methodological activity in a comprehensive institution (within the limits of a young teacher's complex professional school); the criteria (motivating-cognitive, operative-actional, evaluative-reflexive) of professional development are defined.

Key words: professional development, adaptation, self-determination, self-realization, young teacher, guidance, mentor comprehensive institution.